„Radomer-Kielcer Leben“ 48 [388) „Należytość pocztową uiszczono ryczałtem“ VIII-ער יאהרגאנג פרייז 2 גראשען

ראדאמער-קעלצער לעבען

היינט 10 זייט.

Radom, dnia 11 grudnia 1931 r.

ראדאם, פרייטאג א' טבת תרצ"ב

Redakcja i Administracja
Radom, Szwarlikowska 20

Oddział w Kielcach.

אנאנסען - פרייז:
איין מילימעטער שורה: פארן טעקסט 40 גר.
. . . אין . 60 .
. . . נאכ'ן . 25 .
די ן-טע און לעצטע זייט ענטהאלטען
8 שפאלטען
אין טעקסט 4 .

ציוניסטישע ארגאניזאציע אין פוילען, אבטיילונג אין ראדאם.

שבת דעם 12 דעצעמבער 8 אוו.
וועט אין טעאטער „ראזמאיטאשצי“
פארקומען

א פייערליכע אקאדעמיע

געווידמעט דעם לאנגיעהריגען פרעזעס פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין ראדאם

ח' יחיאל פרענקעל

צום 25-יעריגען יובילעאום פון זיין ציוני-געזעלשאפט. טעטיגקייט
מיט'ן אנטייל פון פארשטעהער
פון צענטראל - קאמיטעט און פארטיי = ראט
פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין פוילען.

פראגראם:

1) ערעפנונג
2) בעגריסונגען און רעפעראטען וועגן יובילאר
3) פייערליכע איבערגעבונג פון „ספר-הזהב“ - דיפלאם
4) שלוס-רעדע פון יובילאר

די הימנ'ען און נאציאנאלע לידער וועט אויספיהרען דער ארקעסטער פון „ברית טרומפלדור“
בילעטען פון 60 גר. ביז 1.50

דאס בעוויסטע וואורשטען=געשעפט

רעשקע און שמואל סאנקעוויטש

מאכט בעקאנט

אז דער וואורשט, בריסט, לעקער און קישקעליך
וועלכע ווערען אויסגעארבייט פון די בעסטע פליישען

וענען צו בעקומען צו פאלגענדע פרייזען

10 דק. בריסט מיט לעקער	60 גר.
10 „ טריקענעם וואורשט	50 „
10 „ סאלאמען — —	50 „
10 „ אפשניט — —	40 „
10 „ פרישען וואורשט	30 „
1 פאר פארובקעס — — —	12 „

נאך וואס ואלט איהר קויפען און נישט אפיציעלע געוועלבער דאן ווען איהר בעקומט דאס בעסטע און רעיעלסטע אין דעם דערמאנטען פאפולערען און אנערקענטען וואורשטען געשעפט,

די פליישען בעציהען מיר פון דעם איבעראל-בעקאנטען פלייש-העגדלער ה' יחיאל ישעי' רוטמאן און נישט פון פרעמדע שחיטה.

מיט אכטונג **רעשקע=סאנקיעוויטש**

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס
אונזער חבר און פריינד **יאסיל פרידמאן**
צוליב'ן טוידט פון זיין מוטער

ח ו ה נ.ע.

המקום יגחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

די מתפללים פון דער
חברה אהבת חברים
אין ראדאם.

Staraniem *Koła Akademików-Żydów* w RADOMIU.

Odbędzie się w Sobotę dn. 12. b. m.

DANCING

W salonach p. **B. PRZYBYTNIEWSKIEGO**

Początek o godz. 7 wiecz.

Zrzeszenie Kobiet Żydowskich „WIZO“ w Radomiu.

Ma zaszczyt uprzejmie prosić o łaskawe przybycie
na **uroczyste otwarcie**
WŁASNEGO LOKALU **ZGODNA 10 m. 12**
Mające się odbyć dnia 15 b. m. o godz 8-ej w.

ZARZĄD.

דערמיט מאכען מיר בעקאנט, אז דינסטאג דעם 15 דעצעמבער
קומט פאר — די — ערעפנונג פון אייגענעם לאקאל פון דער פרויען-ארגאניזאציע „וויזא“

די פרויען-ארגאניזאציע אין ראדאם „וויזא“ מאכט בעקאנט,
אז דינסטאג דעם 15 דע-צעמבער קומט פאר די **פייערליכע ערעפנונג**
פון א אייגענעם לאקאל אויף זגאדנא 10 וו. 12
אויף וואס עס ווערען פערבעטען מיטגליעדער און סימפאטיקער
די פייערונג קומט פאר 8 אווענד,

די פערוואלטונג פון „וויזא“ אין ראדאם.

דער ווינטער איז געקומען...

דער ווינטער איז געקומען... אין די קעלערן פון דער אָרימקייט, אין די דירות פון די ניט פערמעגליכע שפירט מען איהם שוין גאָר שטאַרק. ס׳שפירן איהם שוין גאָר שטארק די קליינינקע קינדערלעך, וועלכע האָבען ניט קיין וואַרימע מלבושים און קיין ווארעמע היימען. ס׳שפירען איהם ארביטס׳לאָזע, וועלכע האָבען ניט אויף ברויט און ניט אויף האָלץ און ניט אויף בגדים.

מיר האָבען מורא צו זאָגען, אז עס שפירען איהם היינט גאָר א גרויסער טייל פון דער בעפעלקערונג, וועמעס סאָציאַלע לאַגע האָט זיך איינגאַנצען געביטען צוליעב׳ן איצטיגען כראָנישען עקאָנאָמישען קריזיס. א גרויסער טייל פון דער בעפעלקערונג, וועלכע איז אין די פריהערדיגע יאָהרען נאָך געווען פערמעגליך. געהאַט וואַרעמע היימען און ווארעמע בגדים און פלעגען נאָך אליין אויך געבען נדבות אויף קוילען און ווארעמע מלבושים פאַר דער אָרימקייט — שפירען איצט אליין אויף זייער איינענער הויט די ביטערע קעלט און די ביטערע נויט.

וויפיעל יודישע געוועזענע בעלי-בתים. יידן – סוחרים, בעל-מלאכות, אינטעליגענטנע פראָפעסיאָנאַלען, אר־ ביטער זענען היינט יורדים, פעראָרימט, אַרבייטס׳לאָז דערדריקט און אויסגע־ שטעלט מיט זייערע משפחות אויף פערפרוירען צו ווערען אָהן קוילען, אין אָהן ווארעמע אויהרגט, אָהן בע־ שיכוּנג און אָהן בעקליידונג.

וואָס זשע העלפט זיך, אליזא, מכח קוילען און האָלץ פאַר אָט דער דאָזי־ גער טייל בעפעלקערונג?

מיר האָבען שוין אזא מזל, תמיד דערמאָנט מען זיך וועגען דעם אין סאַ־ע מיטען ווינטער און איידער ס׳קומט די נשמה — לאָזט מען דער־ ווייל אויסגעהן די נשמה.

ס׳איז אפילו דאָ איינער, מאַקע ממש איינער, וואָס נערונקט בעצייטענס, נאָך איידער דער ווינטער צולייגט זיך, אז מען ברויך דערוואַרימען די קאָלטע. געפרוירענע אָרימע און אומפערמעגלי־ כע שטובען. וועד דער דאָזיגער איי־ נער איז, ווייסט, דאַכט זיך, די גאַנצע שטאָדט. דאָס איז דער עהרליכער און איבערגעגעבענער עסקן בצרכי צבור ה׳ איתמר אדלער, דער ארבייטזאמער פרעזעס פון „עזרה“, אָבער וואָס קומט אַרויס. וואָס אזעלכע פערמאָגען מיר וועניג. ער איז כמעט איינער און ווי זאָגט מען עפעס „איין שוואַלב קאָן קיין זומער נישט מאַכען“, א פשיטא אז צו קאָמפען מיט׳ן ווינטער און אַריינבריינגען אביסעל וואַרימקייט אין די פון פראָסט פערקאָוועטע שטיבען איז אודאי אַ פיל שווערערע אויפגאַבע און פאַר איינעם אַזאַ מיסיע אויסצו־ פיהרען איז איבער די כחות.

אונזערע כלל-טוּער האָבען אודאי קיין צייט נישט צו אזעלכע זאכען.

מילא פון דער קהלה איז דאָך שוין אָבגערעדט. דאָרט איז מען פערטאָהן אין דער שווערער סוגיא פון אַלטע און נייע ראַטען און פערהאַלטונגען וכדומה פון נאָך אזעלכע „וויכטיגע“ זאכען.

עס כאַפט ממש אָן א שוידער, ווען מען כאַפט זיך אַריין אין די קעלערן און בוידעמ׳ס פון דער יודישער אָרימ־ קייט מיט אויסגעבראָכענע פענסטער וואו דער ווינד בלאָזט פון אַלע זייטען, וואו אויף דער ערד וואלגערען זיך נאַ־ קעטע. הונגעריגע, בארוויסע אומשול־ דיגע קינדערלעך, וואָס זייערע מאַמעס טראָגען אַרום קאָשיקעס און זייערע טאַטעס שלעפען זיך אַרום אין די גאַסען זוכען אַ גראָשען פאַר זיי.

נישט בלויז אין די קעלערן און בוידעמס, נאָר אויך אין בעל-בתיש׳ע בכבוד׳ע הייזער קאָן מען טרעפען אזעלכע בילדער. מיר האָלטען רעקאָ־ מענדירט אונזערע כלל-טוּער מכל המינים און אויך די גמינע זיי זאָלען אמאָל מאַכען א שפאַציר אין דאָזיגען „קעניגרייך“ פון נויט און אָרימקייט. זיי וואָלטען דאַן דערשפירט ווי קליינ־ ליך עס זעהען אויס זייערע „גרויסע“ געזעלשאַפטליכע לייסטונגען און ווי גאָריש ס׳זענען זייערע אמביציעס. אָבער ביז זיי פערגינען זיך נישט אזא לאָקאַלען טורנעע (וואָס זיי וועלען דאַכט זיך קיינמאָהל נישט מאַכען) וואָלט געווען פון זייער זייט א גרוי־ סער חוב בייהילפיג צו זיין דעם יחיד בעיר, דעם נאָך „נאַאיוו“ תמימות׳דיגען עסקן, ה׳ איתמר אדלער, ער זאָל קאָ־ נען דורכפיהרען זיין יאָהר-יעהרליכע קוילען-אַקציע. זאָלען זיי איהם כאָטש העלפען און נישט לאָזען אינ־ גאַנצען אַליין ביי אזא שווערע אַר־ בייט.

דער ווינטער איז שוין געקומען און קוילען ברויך מען שוין פונאנדערטיי־ לען צווישען געפרוירענע און קעלט־ ליידענדע פאַמיליעס.

א. י.

א, איהר קליינע ליכטעלעך!...

חנוכה-מעשה׳לעך פאר דערוואַקסענע

אַ, איהר קליינע ליכטעלעך.
איהר דערצעהלט געשיכטעלעך,—
מעשה׳לעך פון אמאָל...

איהר דערצעהלט געשיכטעלעך, מעשה־ לעך פון אמאָל. מעשה׳לעך פון א קרי־ געל אייל. פון יודישע העלדען, פון שטאָלצע יודישע גבורים, איהר דער־ צעהלט וועגען נסים פון אמאָל, און איך וועל אייך דערצעהלען נסים פון היינט.

זיצען דריי ראדאָמער יודען ביים ערשטען חנוכה-ליכטעל, און רעדען וועגען נסים, יעדער דערצעהלט אַ נס, וואָס ס׳האָט איהם אַליין געטראָפען.

נס נומער 1

—איהר גלויבט אין נסים?—פרעגט דער ערשטער. מסתמא יאָ, וועלכער יוד גלויבט עס נישט אין נסים? בפרט יו־ דען, אין דערצו היינטיגע ראדאָמער יו־ דען! זעהען מיר דען נישט. ראדאָמער יודען, די נסים אויף שריט און טריט?

אָז ראדאָמער סוחרים רעדען נאָך היינט וועגען אויסקויפען פאַטענטען אויפ׳ן יאָהר 1932—איז נישט קיין נס? —איז נישט קיין נס? אז איהר הערט נאָך היינט אין ראדאָם פייפען אַ פאַבריק —איז דאָס אַ קליינער נס? אז אין דאָ־ דאָם איז נישט דאָ קיין אוניווערזיטעט —איז א קנאַפער נס?

אומעטום, אויף שריט און טריט לעבט איהר היינט מיט נסים: האָט איהר אויף שבת איז עס אַ נס, גיט מען אייך אָט א גמילות-חסד איז עס אַ נס, האָט איהר נאָך שטעהען אַ שאַנק אין דער שטוב, איז אַ נס, זענט איהר אַ פריילעדיגער, האָט איהר נסים, וואָס איהר האָט נישט קיין ווייב. האָט איהר אַ ווייב, האָט איהר נסים, וואָס איהר האָט נישט קיין שוויגער, האָט איהר א שוויגער האָט איהר נסים וואָס איהר האָט נישט קיין סובלאָקאַטאָר, האָט איהר אַ ווייב, און אַ שוויגער, און אַ סובלאָקאַטאָר—דאַרפט איהר גרויסע ני־ סים...

הקיצור, מיר לעבען מיט נסים. אויף שריט און טריט זעהען מיר די נסים.

אָט וויל איך אייך מאַקע דערצעהלען מיין איינענעם נס—נס חנוכה:

ווי איהר ווייסט, בין איך אַ פּאַרי־ מלחמה׳דיגער נגיד, דאָס מיין איך צו זאָגען:— אַ היינטיגער קבצן.

נו, האָב איך עס געהאַט צרות, פון מיין גבירישקייט! אַ „יאַדאלניע“ מיט אַ „סיפיאלניע“ מיט אַ „קאָמפיאלניע“, מיט שענק און „פאָמאָצניקעס“. מיט „כאָד־ ניקעס“ און „כלאָדניקעס“. מיט אַ „פאָ־ ראַרנע-וועשטשע“ און אַ „טילנע וועש־ טשע“. מיט אַנ׳אייגענע באָנע און מיט אַנ׳אייגענע שיקסע, און אַנדערע צרות

האָט זיך אויף מיר מרחם געווען מיין פשיאַטשעל דער סעקוועסטראַטאָר, און ער האָט גענומען רוימען. פון טאָג צו טאָג איז געוואָרען „לופטיגער“. מיט יע־ דען „דזשיען דאָברי“, איז עפעס מיט־ געגאַנגען: אמאָל א שאַנק, אַ קרעדענץ, אַ טיש, דעם פאָמאָצניק. ער האָט אזוי־ לאַנג „גע׳דזשיענדאָברעט“, ביז, ביז איך בין געבליבען ביי צווי „וואַרטאָפּטשאָ־ וועס“ זאכען: ביים ווייב און ביים.. חנו־ כה-לייכטער.

פרעג איך איהם דעם סעקוועסטראַ־ טאָר: פאַניע סעקוועסטראַטאָר לעבען. צו וואָס קריכט איהר נאָך? אפשר האָט איהר גרויסע אויגען אויף מיין ווייב אוידן?

— ניין —האָט ער געענטפערט. דעם „מאַיאָנטעק“ פערגין איך אייך פון גאַנ־ צען הארצען. נאָר דעם חנוכה-לייכטער — וואו האָט איהר דעם חגובה-לייכ־ טער?

די היינטיגע וואָך, איך קום אהיים דערצעהלט מיר מיין ווייב, אז נאָר וואס האָט דער סעקוועסטראַטאָר צוגענומען דעם חנוכה-לייכטער.

האָב איך אויפגעהויבען די הענד צום הימעל און אָפּגעגעבען א שבח און אַ לויב זיין ליבען נאָמען, וואָס ענדליך בין איך פטור געוואָרען פון סעקוועס־ טראַטאָר—נס חנוכה לייכטער!...

נס נומער 2

—אַ וואָזשנע נס—האָט דער צווייטער יוד געזאָגט. מיט מיר האָט געטראָפען נאָך א גרעסערער נס— אויך א נס חנוכה:

ווי איהר ווייסט, האָב איך א ווייב, מילא א ווייב ווי אַלע היינטיגע ווייבער; בייטאָג שלאָפט זי און ביינאַכט „פּאָ־ וויעט“ זי זיך. זי האָט ליב „טאָיו־ זשיסטוואָ“,

וואָלט זי געוואָלט אַליין געהען אויף „זאַבאַוונע“, וואָלט עס דאָך געווען צו דערליידען, איז אָבער די צרה

פון „שעהנע ווערטער“ צו פאזיטיווע מעשים.

אין דער איצטיגער צייט, ווען עס שווינדלט און גריבעלט פון טיעפע חקירות, שארפע סברות, צווייפעלהאפטע טעאריעז. אין משונה'דיגע פרעמד-ווערטער ווערען צוטראגען איבער דער וועלט. האט יעדער עולם אנגעוואוירען דעם צוטרוי צו שעהנע רעזאלוציעס און העדליך-פארמולירענדע דעקלאראציעס. ווייל דער ענין פון „איבעריכטיגע ווערטער“ ווערט פערשוואונדען אין דיסאנאנס פון „שלאג-ווערטער“ מיט וועלכע מען שטאפט אן זייערע מחות. מיר ווייסען שוין היינט קלאר, אז דאס דרעהען און פשטלען זיך מיט פראזען ווערט מיסברויכט כדי דעם געגנער אראבצושלאגען פון טראפ.

און דאס פיהרט מאקי צו אונרעגעלמעסיגקייט. ווען מען פערשטעהט אבצושאצען „ווערטער“ איז מען אבער נאכניט דערגאנגען דערצו אבצושאצען אויך די מהאם. אבער „שעהנע ווערטער“ שפילען נאר דאן א דאמינירענדער ראלע. ווען זיי ווערען פערוואנדעלט אין פאזיטיווע מעשים...

די דאזיגע אקסיאמע דארף איצט געווענדעט זיין צו די איצט · הערשענדע קהלה-פערוואלטונג, וועלכע האט ווי עס שיינט, אסוף געמאכט צום ביז-איצטיגען פיטאלען צושטאנד פון דער ראדאמער ת"ת. איבערהאלב דעם יודישען שפיטאל מיט'ן איבערנעמען די דאזיגע בנינים אין איהר רשות.

עס איז לגמרי איבריג ווידערצוהאלען די וויכטיגקייט פון אט די צוויי מוסדות גראד אין דער איצטיגער צייט ווען דער ביינער ווינטער האט זיך געשטעלט אין דינסט מיט אלע מכשירים און א גייסטיגע קעלט פרעסט אינז און דריקט אונז און נאגט אונז נישט צו איפבליהען און פונאנדער-וואקסען זיך ווען גרויזאמע כחות שטיקען אונז פון דרויסען. און א געגענזייטיגער שנאה פרעסט אונז אויף פון אינווענינ

פון דער נעלבער אונגעהויערער וויכטיגקייט, ווערט אויך בעטראכט דאס יודישע שפיטאל, ווייל לאמיר נאר פרובען אריינדרינגען אינם אינסטינקטיווען שויעק פון ארימען פרימיטיווען מענשען, ווען ער קומט מיט אנאייטעדיגער וואונד אין שפיטאל אריין און בענעגענט פאר זיך זעשלאסענע טהירען, ווי ערשיטענד ווירקט עס פסיכאלאגיש אויפן דאזיגען יודען?...

ווי שוין אויבענדערמאהנט האט די קהלת איבערגענומען אין איהר רשות די דאזיגע צוויי בעדייטענד-וויכטיגע אניינים, דאס מיינט אבער גאכנישט. או זי האט ענדליך די פראגען ראדיקאל געלעזען. אויף צוויי גרעסערע אלגיימיינע צוזאמענקונפטען האט זי נאר אנגענומען רעזאלוציעס מיט... זעהר שעהנע פארמולירענדע ווערטער, אבער ממשות'דיגע מעשים דארפען ערשט פאלגען...

מיר איז גראד אויסגעקומען. זייענדיג אנוועזענד אויף איינע פון די פערזאמלונגען ווען עס איז בעהאנדעלט געווארען די פראגע וועגען אידישען ש פ י ט א ל. צו הערען. „מאחורי הפרגוד“ א סימפטאמאטישע שטים פון איינעם, פון די איצט-הערשענדע פרנסים. דער לעצטער האט, (מעג זיין בדרך הלצה) געווארפען די פראגע: „צו וואס די גאנצע ארבייט, אז מיר עוואקוירען שוין פון דאנען“...

דאס האט און מיר אויפגעטויכט די לעבענס השקפה פון פאלגענדען מאמר חז"ל:

אנטונינוס האט געזאגט צום רבי'ן: דער גוף און די נשמה קאנען זיך וועלען פטר'ן פון דין. דער גוף וועט זאגען די נשמה האט געזינדיגט, דען זייט זי האט זיך פון מיר אבגעטיילט, ליעג איך ווי א שטומער שטיין אין קבר און טהו נישט קיין שלעכטס, און די נשמה זאגט: דער גוף האט געזינדיגט, דען זייט איך האב מיך אבגעטיילט פון איהם עליה איך מיר אין דער לופט, און בין ריין ווי א פויגעלע.

ענטפערט איהם רבי מיט א משל: א קייזער האט אוועקגעזעצט צוויי שומרים איינעם א הינקענדיגען און דעם צווייטען א בלינדען—צו היטען זיינע פייגען אין גארטען. זאגט דער הינקענדיגער צום בלינדען: איך זעה שעהנע צייטיגע פייגען אין גארטען, קום איך וועל מיך אויף דיר ארויפזעצען און מיר וועלען זיי ברענגען און עסען, און זיי האבען אזוי געטוהן.

און איינינע טעג ארום איז געקומען דער בעל-הבית פון די פייגען און פרעגט ביי די שומרים, וואו זענען די צייטיגע פייגען — ענטפערט דער הינקענדיגער: האב איך דען פיס צו געהן? און דער בלינדער האט געענטפערט: האב איך דען אויגען צו זעהן? דאן האט דער בעל הפרדס ארויפגעזעצט דעם הינקענדיגען אויפ'ן בלינדען און האט זיי צוזאמען דן געווען. (סנהדרין צ"א)

אט די דאזיגע כאראקטעריסטישע אלעגאריע דארף אונז דיענען אלס מוסר · השכל אזעלכע פעראורטיילען דארפען ביי אנ'ערנסטע שעה געגצליך פערשווינדען. עס טאר נישט איצט סערטיפט ווערען דער אנטאגאניזם צווישען צוויי ענטקעגענגעזעצטע שאטירונגען. איבערהויפט דארפען דאס פערשטעהן די איצט-הערשענדע קהלה-לייטונג, וועלכע שטרעבט ביי אלע מעגליכקייטען און ביי יעדער גינסטיגער קא-

---

וואס איך מוז איהר „טאוואזשישען“...

דאס ערגסטע איז אבער געווען חנוכה-צייט. פון ערשטען טאג חנוכה האט זיך געגומען שיטען „זאפראשעניעס“ אויף „זאפראשעניעס“. חנוכה-בעלער און „הערבאטקעס“. יעדע נאכט אויף אנ'אנדער „מצוה טענצעל“. יעדע נאכט האב איך מיט היין אלטע צעבראכענע פלאט-פיס געמוזט טאנצען „שימי“ און „טאנגא“. איך האב געטאפעט ווי א לאקאמאטיוו, און דערביי געמוזט „האלטען פאסאן“. שווארצע רערער זענען מיר געפלויגען פאר די אויגען און געמוזט געהען „צום טאקט“...

אז איך האב דערזעהן אויפ'ן קאלענדאר, אז ס'דערנעהנטערט זיך חנוכה, איז מיר א שוידער דורך מיין לייב. ווי אזוי דרעהט מען זיך ארויס פון מיין ווייב'ס „טאוואזשיסטווע“. און ווי אזוי ווערט מען פטור פון די חנוכה-מצוה טענצלען? טאמער וועל איך נאך הלילה דארפען מיטמאכען איין חנוכה, וועל איך בלייבען א קאליקע אויף די פיס... אך, ווען עס געשעהט עפעס א נס!

און ס'איז טאקע געשעהען א נס: א טאג פאר חנוכה האט מיך איבערגעפאהרען אנ'אויטא. מ'האט מיך אבגעפיהרט אין שפיטאל. דעם גאנצען חנוכה בין איך מיר געלעגען אין שפיטאל ווי ביים שאפען אין ווייגארטען, און האב געלויבט גאט פאר דעם נס, וואס איך בין פריי פון די חנוכה-מצוה-טענצלעך — נס חנוכה!...

נס נומער 3

— דאס אלץ איז גארנישט – האט דער דריטער יוד געזאגט, מיט מיר האט געטראפען גאר א גרויסער נס. דער אמת'ער נס-חנוכה — תערט א מעשה:

ווי איהר ווייסט, בין איך נישט פאר אייך געדראכט א פאבריקאנט. און אז מ'האט א פאבריקל, מוז מען דאך זיין פערסטראכירט פאר פייער. איי, וואס האט מען פון דעם גאנצען אסעקוראציע? – צרות. נאר אפשר קענט איהר זיין א בריה און זיך אפשעפען פון די אגענטען? טאמער דערשנאפען זיי אייך, די אגענטען, וועט איהר שוין ברוקען נישט ארויס. צי איהר ווילט יא, צי איהר ווילט נישט — איהר מוזט זיך פערסטראכירען!

געווען איז עס מיט עטליכע יאהר צום ערשטען חנוכה-ליכטעל, זאגט צו מיר מיין יורענע: ווייסט וואס, הארש בער? אזוי ווי אונזער ספעפטשע האט „זאפראשעט“ „קאלעושאנקעס“ פון דער „שקאלע“, שא נעהם דעם חנוכה ליכטער אין דער פאבריק אריין, וועסט דארט חנוכה ליכט צינדען.

אזוי ווי איך בין ארויס מיט'ן חנוכה-לייכטער, קומט אריין א הברה-מאן און פרעגט מיין ווייב:

„טשי מאגוש ווי'ראמוו?“

— „מאגוש“? – ענטפערט מיין ווייב — „ניעמא מענזשא“.

— „נדושע יעסט“? – פרעגט ער ווייטער.

— „וו'פאבריצע“ – האט מיין ווייב געענטפערט.

— „צא און מאם ראביז“ — האט דער פערשוין געפרעגט.

— „פאשעד טאם פאדפאלאטש“ — האט מיין ווייב געענטפערט.

איך שטעה ביים חנוכה-לייכטער מיב'ן ליכטעל אין דער האנד און זינג מיר צו אויפ'ן קול:

הנרות הללו קודש הם...

אין מיטען דערינען: טר..א...טא... טא... טא... טא.. א געטראמבעריי און געקלינגעריי, און ט..ר..א..ך — ס'בלאזט איין שויב נאך דער אנדערער, און נאך איידער איך קוק מיך אום, בעקום איך מיט א שיקאווקע וואסער אין קאפ אריין, און איך ווער אנגעצאגען פון קאפ ביז פיס, טוואסער גיסט ניך ווי ביי א מבול. דורך די פענסטער, דורכ'ן כופים און נאך איידער וואס, ווען, שטעהען שוין נעבען מיר עטליכע מחבלים, איינער כאפט מיך פאר'ן קארק און דער צווייטער רייסט מיר ארויס ס'ליכטעל פון דער האנד.

— „צא פאן טו ראבי"ז – פרעגט מיך איינער מיט א „בענרעל“.

— „יא בענטשאיע“ — האב איך איהם געענטפערט.

— „א סאבא יעסטז“ — האט ער א כאפ-געטוהן דאס קריגעלע אייל וואס איז געשטאנען נעבען חנוכה-לייכטער.

אין א שעה ארום, בין איך שוין געזעסען אין „יושב בסתר“. גאנץ חנוכה בין איך געגאנגען אויפ'ן פעהרער: וואס האב איך געטוהן מיט א ליכט אין דער פאבריק? צו וואס איז דאס קריגעל געווען נעבען לייכטער? איך האב כסדר „סלאמטשעט“. אז אין דעם קריגעל איז בויםאייל, אז מיין ווייב האט גוט געמיינט גאר שלעכט געזאגט.

נאך אכט טעג זיצען, האט זיך טאקע ארויסגעוויזען דער אמת, און איך בין ארויס פריי—א נס מיט'ן קריגעל אייל...

—יא — האט דער יוד פערענדיגט, יודען מוזען גלייבען אין נסים—וועלכער יוד גלויבט עס נישט אין קיין נסים און ווי אזוי קען עס איבערהויפט א יוד לעבען אהן נסים?...

י. אבערזשאניק.

יחיאל פרענקעל
(צו זיין יובילעאום.)

דער גרויסער זוהן פונ ס גרויסען פאטער פייערט זיין 50-יעהריגען געבורטסטאג און 30-יעהריגען יובילעאום פון זיין ציוניסטיש-געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט.

עס זאגט זיך נאר אזוי: 30 יאהר ציוניסטישע ארבייט. ווייסט איהר, ליעבע לעזער, וואס אונזער ליבער יובילאר האט געטוהן במשך די 30 יאהר? אין דער צייט ווען מיר אלע האבען זיך אבגעגעבען אנדערע געשעפטען, אייגענע און אונגוציגע, ווען מיר האבען זיך געוויילט, געשפילט אין קארטען למשל, אדער שפאציערט, אדער געזעסען בישיבת בתי כנסיות של עמי-ארץ און הנאה געהאט, אדער געשיינט הנאה צו האבען פון גאט'ס-שעהנע וועלט — איז יחיאל פרענקעל געווען פערנומען מיט ציוניסטישע ארבייט און קהל'שע געשעפטען. געזעסען אין די דעמפיגע קליינע שטובלעך פון דער ארגאניזאציע, געשוויצט פון שווערער ארבייט לטובת הכלל, נישט דערגעסען קיין אויענד-ברויט, נישט דערשלאפען די נעכט, נישט ארויסגעגאנגען פון ד' אמות של ציונות, אדער פון געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט, הן אין קהל'ס שטוב, הן אין לאקאל פון דעם יודישען גימנאזיום, הן פון בית יתומים, הן פון דער סעקציע פון בירגערליכען קאמיטעט בשעת דער וועלט-מלחמה און געארבייט און געשריבען און געפרעדיגט און אלץ געטהון אין דעם פולען בעוואוסטזיין, אז ער טהוט דאס לטובת הכלל, אמאל מיט א בעסערען ערפאלג און א מאהל מיט א ערגערען ע ר פ א ל ג, אבער שטענדיג מיט דעם בעסטען ווילען און מיט כונה רצויה. פרוי, קינדער, הויז, פאמיליע: די דאזיגע סענטימענטען זענען גאנץ אפט פערשווינדען פאר יחיאל פרענקעל דאמאלס ווען ס'האט זיך געהאנדעלט אום א זיצונג אין קאמיטעט אדער אין שטאדט-ראט אדער גלאט אזוי געברויכט אוועקגעבען עטליכע שעה פאר א פריוואט-געשפרעך מיט א מענשען, איבער וועמענס קאפ ס'האט געשוועבט א געפאהר פון פערלירען א פאסטען, אדער בכלל פרנסה.

מיר זענען בעוואוסט פאלען, אז אום 6 אזייגער אין דער פריה האט מען שוין דעם חבר יחיאל פרענקעל אויפגעוועקט פון שלאף, ווייל ס'האבען שוין געווארט אויף איהם „אינטערעסאנטען" איהר פערשטעהט דאך גאנץ גוט, אז די אלע מענשען, וועלכע זענען געוועזען משכימים און מעריבים לפתחו האבען אונזערען ליעבען חבר קיין פרנסה אין די שטוב נישט אריינגעבראכט. אהן גוזמא מוז מען מודה זיין, אז דאס הויז פון יחיאל פרענקעל איז געוועזען א מ'ן מקדש מעט, וואו, אזוי ווי אין גרויסען אמאליגען בית-המקדש, יעדער האט געפונען טרייסט און ראט און הילף. דאס איז אויך געוועזען א בית ועד לחכמים, א אכסניה של תורה, של ציונות, וואס ס'האט גערוהט די שכינה, א גייסטיגע אטמאספערע, מ'קאן זאגען מיט לשון פון מדרש: ענן פרוש על האהל.

און ווען מיר וועלען צוגעבען, אז חבר יחיאל פרענקעל איז געוועזען א מקיים את התורה מעני, אז אין אנהויב פון זיין טעטיגקייט האט ער געהאט רחיים על צואריו, געמוזט אויסהאלטען א מוטער מיט יונג געשוויסטער און אין די שפעטערע יאהרען—ארבייטען שווער ביי פרעמדע מענשען אויף פרנסה און אין אזעלכע שווערע בעדינגונגען אוועקצוגעבען יעדען טאג עטליכע פרייע שעה אויף געזעלשאפטליכע ארבייט, אהן רוה, אהן אורלויב אום זימער און דאס אלץ טהון אונאייגענציג, טאקי לשם שמים — וועלען מיר האבען א בעגריף פון דער גרויסער זעלבסט אפפערקייט און מסירות הנפש אין עבודה מאהבה וואס חבר יחיאל פרענקעל האט ארויסגעוויזען אין משך פון 30 יאהר.

און נאך צוויי מאמענטען מוזען בעטאנט ווערען אין דער טעטיגקייט פון חבר יחיאל פרענקעל. ער האט בעדיענט דער זאך שטענדיג, נישט נאר בגופו. נאר אויך בממינו און דער דאזיגער מיטעללאזער ארבייטער האט שטענדיג געשפענדעט מיט ברייטער האנד זיין ערשטע שעהנע נדבה און געטוהן האט ער די זאך מיט סבר פנים יפות, מיט סבלנות און גוטהארציגקייט און מיט דעם צויבער וואס בעצייכענט נאר דעם יודישען תלמיד חכם.

אין אונז לעבט דאס געפיהל פון יראת הכבוד פאר די ריינע הארמאניע פון ווארט און טהאט, פאר די אצילות פון גייסט און גלייטערטע מענשליכקייט וואס איז פערקערפערט אין ח' יחיאל פרענקעל.

זעלבסטפערשטענדליך, אז אין די ענגע ראהמען פון א צייטונג'ס ארטיקעל מוזען מיר זיך בעגנוגענען מיט מקצת שבחו פון אונזער גרויסען חבר און נישט ערשעפען די גאנצע כאראקטעריסטיק.

איך ווינש מיין הארציגען תלמיד, חבר און פריינד יובילאר יחיאל פרענקעל, אז ער זאל אין דער צווייטער תקופה פון זיין לעבען אונז זיין אזוי פרודוקטיב און לייסטונג'ס-פעהיג ווי ביז היינט, אז ער זאל פון יעצט אן זיין א מקיים את התורה מעשר און זאל אין א גוטער געזונדהייט זוכה זיין צו זעהן די פולע ערפילונג פון דעם אידעאל פון זיין לעבען; די גאולה שלמה פון אונזער לאנד און פאלק. איך ווינש איהם ער זאל קענען ערדייכען דאס ענדציעל פון זיין זעהנזוכט: זיך צו בעזעצען אין אונזער הייליג לאנד.

פלטי מושקאטבליטה

חנוכה תרצ"ב.

ווי פערדינען יודען אין ראדאם
וואס זאגט א מאנופאקטוריסט?

דער ערשטער סיגנאל פון קריזיס און שטופענווייזער ירידה איז אנגעקומען פון דער מאנופאקטור-בראנזשע; וועגען דאזיגען האנדעל'ס און אינדוסטריע-צווייג איז אממעהרסטען גערעדט און געשריבען געווארען און ס'זעהט אויס, אז דא האט רער קריזיס אויגעמאכט דעם גרעסטען חורבן שאפענדיג אלץ מעהר נייע באנקראטען און צווינגענדיג אלטע פירמעס זיך צו ליקווידירען.

דער ראדאמער מאנופאקטוריסט מיט וועלכען איך האב נעשמועסט וועגען מצב אין דער בראנזשע, האט פול מיט פעסימיזם ערקלערט, אז מעהר פון 80 פראצענט מאנופאקטור-געשעפטען זענען דא אונטערגעגאנגען און די איבריגע געפונען זיך אין א צושטאנד פון גסיסה, אזוי, אז מ'קען יעדע רגע ערווארטען יציאת נשמה.

די ערשטע סבה איז אן'אלגעמיינע די פעראָרימונג פון דער געזעלשאפט, וועמענ'ס פערדינסטען זענען אזוי בעשרענקט, אז אבשפארען עפעס אין הויז-בודזשעט אויף זיך צו מאכען נייע בגדים איז א נישט-דערגרייכבארער טרויב; טאמער בעווייזט זיך שוין יא עמיק, וואס קומט עפעס זיך איינצוקויפען, צאהלט ער פערשטעהט זיך מיט וועקסלען, וואס ווערען אין גרעסטען טייל נישט אויסגעקויפט און ווען מען מאהנט עס דורך א קאמארניק, קריגט מען אין א פאר יאהר ארום 20 זל. פון הונדערט; אז עס קומט א זעלטענער מזומן-קונה מיינט ער, אז מען דארף איהם נאך צוצאהלען. דערביי מאטערט ער גוט אויס און סוף-כל-סוף דערלייגט מען נאך צו צו איהם, ווייל דער מזומנ'ער גראשען האט עפעס אין זיך א כוגעסטיע און איז זעהר א חשוב'ער גאסט.

וואס שייך שטאפען, קויפט מען היינט מיטעלמעסיגע מינים און דא לאזט זיך אהן שוועריגקייטען בעמערקען, אז דער יודישער קונה פערשווינדט אינגאנצען; דער דלות אויף דער יודישער גאס האט זיך מורא'דיג פערשפרייט; יודען זענען נישט פערטרעטען אויף אזוינע אמטען, וואו מען נעמט אב יעדען „ערשטען" געהאלט, מען זאל קאנען ארומצאהלען חובות, וואס מען מאכט דורכ'ן פערלאפענעם חודש; אפילו גרעסערע יודישע אנגעזעהענע קונדען זענען געבליבען הינטערשטעליג און דעקען נישט זייערע התחייבות'ן פאר אנגענומענע סחורות; איז פערבליבען, אלזא, דער בעאמטער און זיינסגלייכען, נעמען זיי אבער סחורה אויף וועקסלען און די וועקסלען לאזט מען נישט איינמאהל פראטעסטירען.

— דערצעהלט עפעס, ווי אזוי בעציהט איהר אייער סחורה?

—וואס איז פארהאן צו דערצעהלען. לאדז און ביליץ האבען איבערגעלאפענע לאגערען, ווארפט עס פשוט אריין דעם מאנופאקטור סוחר און אזוי דרעהט מען זיך אין א געמיינזאמער מאטערניש מ'קאן אבער אויך נישט אויסמיידען צו דערמאנען דעם דערדריקענדען שטייער-שרויף. וועלכען מ'קאן אין אזא סיטואציע ווי עס הערשט איצט נישט אנטקעגענקומען מיט די זעלבע סומען ווי אין די גוטע צייטען; ס'איז א זאך וועלכע מ'קאן נישט פערטראגען, אבער די שטייער-אויסמעסטונגען רעכענען זיך קנאפ-וואס מיט דער לאגע און דאס אלץ צוזאמענגענומען איז א בולט'ע כאראקטעריסטיק פון דער בראנזשע, וועלכע געפינט זיך אין א גסיסה-צושטאנד.

וואס זאגט א קאלאניאל-סוחר?

דער דאזיגער געשפרעך מיט איך —הויבט אן דער פרוכטען ביח׳ דארף

ניוקטור צו געפינען חן און לייטזיליגקייט אין די אויגען פון דער ראדאמער בעפעלקערונג.

„שעהנע ווערטער" קאנען נאר דאן האבען א פאזיטיווען ווערט ווען זיי ווערען פערוואנדעלט אין פראקטישע און ממשותדיגע מעשים...

אביהיל.

זיין א דערגאַנצונג צו אייער שמועס מיט די שפּיון-קרעמער, וואָס זיינען געווען געדריקט אין אייער צייטונג פון די פאַריגע וואָכן.

אין גיך האָט ער פאַר מיר אַרויסגעלייגט דעם גאַנצן צעטל פון דער שלעכטער לאַגע.

— אייער ביזנעס האָט נישט קיין סך מיטלידער; פּרוכט און קאָלאָניאַלגעשעפטן זענען קיין מך נישטאָ; ס'איז דאָך אַזוי צוזאַגן א לוקסוס-אַרטיקל און אין דער מאָס פון דער פאַראָרימונג פון דער יידישער באַפעלקערונג אין מדינה גאַנצן די יידישע קונדשאַפט; ס'איז גענוג עס צו אילוסטרירן מיט'ן פּאַקט, וואָס פריהערדיגע יידישע קונדן, וועלכע פלעגן קויפן צו האַלב קילאָ טיי און קאַקאַאָ קויפן עס היינט צו 5 דעקאָ און חוץ דעם צוליב דעם, וואָס מען טראָגט איצט אַרום אייבער די היינטיגע נעלד טיי — איז שוין דער דאָזיגער אַרטיקל כמעט ווי פאַרלאָרן פאַר אונז.

דאָס איז אין קורצע שטריכן; איצט שפּייטער: צוליב דעם וואָס מיר האָפן אָפּצוזאָגן אונזערע נעשעפטן נאָך 7 אַזעלכע טייל איינזער פריין איז א שפעטיגער, וואָרט אינז בערעכנט אומזאָק-שטייער $2\frac{1}{2}$ פּראָצ. ווי פון א ציקערניע (הגם פּאַקאַיש זענען דאָך ביי אינז נישט קיין ציקערניעס, וואו מ'קאָן אריינטאָן כמעט אויסטרינקען א גלאָז קאַווע), און הכנסה-שטייער ווערט אונז געהעכערט 2 פּראָצענט פון ריוח און דערצו ווערט אינז דער שטייער בערעכנט אין דער ועליבער הויך ווי אין די בעסערע יאָהרן חנם דער פּדיון איז געפאַלן ביז 40 פּראָצענט.

— איהר רעדט אַלץ וועגן יידישען קונדשאַפט, צו הענדלען פעלט אריין דער קריסטליכער פּובליק... — וועגן די וואָס האָבן [illegible] קונדשאַפט קאָן מען [illegible] נישט האָבן. נאָר וואָס [illegible] „פאַרגאַנגענהייט"; די [illegible] האָבן אויך קריסטליכע [illegible]

[illegible]

ווען א שווער יידישער בעל-מלאכה...

אזא ייד איז נישט קיין פּראָסטער גוט-שבת און גוט-יום-טוב...

אז ס'זאָל „שעהן" זיין פאַר [illegible]

מילא, אז באַנקראָטען איז געוואָרן א מכת-מדינה. א מין עפּידעמיע וואָס איז ליצלן צוליב דעם אויסערגעוועהנליכען עקאָנאָמישען קריזיס — דאָס איז שוין לאַנג קיין נייעס נישט, דער חלוק איז אָבער ווי אַזוי און ווער עס באַנקראָטירט. אפילו בעת אַזאַ אַלגעמיינע קאַטאַסטראָפע ווי ס'איז עקאָנאָמישע איבערברוך זענען אויך פאַראַן פאַרשידענע מדרגות און מ'קאָן נישט פאַרגליכען איין חורבן צום צווייטען. אפילו אין אַזאַ צייט ווען ס'איז אין חכמה ואין תבונה, מעג עס זיין גלאַטע, איינגעפונדעוועטע סוחרים מיט שאַרפע קאַלקולאַציעס-איז דאָך פאַראַן א אונטערשייד פון אַזעלכע, וואָס זענען בעל-כחחה אימגעפאַלען, ווייל א שטורעם האָט איבערגעשניטען זייערע וואָרצלען, ביז אַזעלכע, וואָס דער שטורעם האָט זיי נישט מעהר ווי איינגעבויגען און אפשר אָבגעקלאַפּט עטליכע פון זייערע פערצווייגטע בלעטער. דער אונטערשייד קאָן מען לייכט דערקענען. מענשען, וואָס זעי [illegible] נין באמת ווערדריקט אין עקאָנאָמיש נישט איינגעבראָכען—ביי אַזעלכע פערשטעהן [illegible] מיר נאָך דעם ענין באַנקראָט [illegible] בען קיין אַנדערע עצה נישט, [illegible] טערט א לאַנגע צייט, געמעקט, [illegible] זיך געפּלאָנטערט, זיך געוואָרפן [illegible] אַלע זייטען, געוואָלט ראַטעווען [illegible] מען, דעם פּרעסטיזש. אָבער [illegible] נאָך אַלע מאַטערנישען נישט [illegible] און געמוזט געבאַליך אַראָב פון דער [illegible] סען. זיך ערקלערט באַנקראָט און [illegible] פון פלאַץ אַליין א רואינירטער [illegible] אויך א רואינירער פון אַנדערע. [illegible] אַזעלכע האָבען מיר נאָך פאַרשטענדניש, מיר זענען אויף זיי מלמד זכות. [illegible] חייסט יענע האָבען זיך געמאַרדעוועט, נישט פאַרגינען זיך קיין איבריגע זאַכען, געלעבט בעשיידען, שפּאָרזאַם. נישט געפאָהרען אין די בעדער, נישט אויף דאַטשעס. נישט געפיהרט קיין לוקסוס לעבען און נישט געגעבען די טעכטער [illegible]

[illegible]

טאָג-בוך פון א ראַדאָמער זעלבסטמערדער

בין איך געבליבען וואָהנען ביי דער הערשאַפט סאַמעלסאָהן און מיין טאַכטער האָט זיך אויסגעהאַלטען ביים יודישען דאָקטאָר פון בערדיטשעוו.

ס'האָט אַזוי געדויערט א געוויסע צייט. פון מיין זעלבסטמאָרד-פּלאַן האָב איך געגומען בּיסלעכווייז דעזיגנירען. אין דעם האָט א סאַך געווירקט רבקה'לע סאַמעלסאָהן, צו וועלכער איך האָב נאָך געהאַט א שטאַרקען סענטימענט פון ליבע. טראָץ דעם וואָס מיר ביידע זענען שוין געווען אין די עלטערע יאָהרען, האָבען מיר פונדעסטוועגען נאָך געזוכט אין זיך אונזער יוגענד, ווען איינער האָט צום צווייטען געבענקט און איין האַרץ האָט געפלאַמט צום בעצויגען צום צווייטען. רבקה'לע איז ביי מיר אומגעגאַנגען ווי ביי א געליבטע קינד. געזוכט אז עס זאָל מיר גאָרנישט פעהלען און מיך געהאַט אויפ'ן אויג און צוגעזעהן יעדען טריט מיינעם. איהר מאַן מאָריץ, כאָטש ער האָט געזעהן, אַז אונז בינדט א ליבע פון אַמאָליגע פערגאַנגענע יאָהרען, האָט ער גאָרנישט געהאַט דאַגעגען פערקעהרט, ער האָט נאָך גוט פערשטאַנען און זיך בעמיהט מיך וואָס בעסער צו בעהאַנדלען כדי דערמיט צוזושטעהן א נחת-רוח זיין פרוי, ווייל ער האָט געהאַלטען בעל כח, איהר פּראָטעזשירונג צו מיר וואָס ביי איהם נישט אַרויסגערופען דעם מינדעסטען מורא דרוס און אפילו קיין שפּור פון פערדאַכט. און ווירקליך האָט ער געקענט זיין רוהיג מיט זיין פרוי, וועלכע איז איהם געווען ערליך און טריי מיט איהר גאַנצע נשמה. און ווי עס ווייזט אויס האָט מאָריץ מאָמעל אָהן גוט געקענט זיין פרוי און דערפאַר איז ער געווען פאָלקאָם זיכער און רוהיג מיט מיין זיין ביי איהם אין וואָהנונג.

רבקה'לעס טאַקט און אויפפיהרונג א קעגען מיר, איהר קאָרעקטע, צניעה'דיגע בעציהונג צו מיר און איבעריהויפּט איהר אונגעדליגע פרייקייט צו איהר מאַן האָט אין מיר געוועקט צו איהר דעם גרעסטען דרך-ארץ און רעספּעקט און פערעהרונג צו איהר. איך האָב מקנא געווען מאָריץ'ען, וואָס ער האָט צו אַזאַ עהרליכע פרוי. זי איז דאַן פאַר מיר אויסגעוואַקסען ווי א לויטערער מלאך, איך האָב געשמוינט און בעוווּדערט איהר האַלטונג. א פרוי, וועלכע האָט אַמאָל איינמאָל געליבט און האָט יעצט איהר געליבטען ביי זיך אין שטוב און זאָל דאָס כאָטש איינמאָל שענקען איהר געליבטען א ווארימען צאַרטען בליק, איינעם פון יענע זיסע ליבע-בליקען. יאָ, איהרע בליקען צו מיר זענען געווען מילדע, צאַרטע, אָבער נישט מעהר ווי פריינדליכע, קיין שום שאָטען פון צווייטייטיגקייט. און טאַקע אָט דאָס אַלץ וואָס האָט מעהר צוגעצאָגערט אין מיר א העלישע פייער פון [illegible]

[illegible] קיין [illegible] נישט פאַרגינען אין זיך [illegible] געשוועבט [illegible] יונגענדפאַנטאַזיעס. [illegible] קה'לע [illegible] כ'בין בעזונדערס [illegible] סוגעסטירט [illegible] אז [illegible] טאַבעלעטען [illegible] איך און [illegible] הנם [illegible] נישט [illegible] וועלכע [illegible] מיט זיי, [illegible] געווען, ווען [illegible] זיי שליטה [illegible]

אזוי איז עס געגאַנגען א שעהרע צייט. כ'בין געבליבען [illegible] טיגער, שטאַרקער ביי זיך. מאָריץ און רבקה'לע סאַמעלסאָהן האָבען מיך מיטגענומען וואו זיי זענען געגאַנגען. אין קינאָ, אין טעאַטער, אויף קאָנצערטען, אויף שפּאַציר, צוגאַסט צו זייערע

און גלאָצען מיט די אויגען צו השם יתברך און זענען פאָן-בראָס מיט'ן רבונו של עולם, אז אזעלכע שעהנע יודען באנקראָטירען און נעמען צו פרעמד געלד ביי אָרים און רייך און רואינירען זיי — דאָס איז שוין הימעל-שרייענד. אַזעלכע שעהנע יודען זענען מבזה די תורה און דאָס יודישקייט, ווייל זייער האנדלונג בעווייזט, אז זיי האָבען נאָר געטאכט דערפון א דעקטוך צו פערשטעלען זייערע פאלש-פערמאָסקירטע פנים'ער.

צו דער לעצטער באנקראָטען-קאטעגאָריע געהערט דער ראדאָמער שעהנער יוד, וועגען וועלכען די שטאָדט דערצעהלט פערשידענע מעשיות, אז ס'איז פשוט צו שטוינען הערענדיג.

מען דערצעהלט, אז דער דאָזיגער יוד האָט אָנגעבאָרגט ביי פערשידענע מענשען, ביי א טייל גענומען געלד ממש און ביי א טייל פערשידענע סחורות און אפילו באנקראָטירט שכי-רות פון זיינע אנגעשטעלטע און סתם בעלי מלאכה וואָס האָבען געמאכט אין זיין פאבריק פערשידענע זאכען.

מען דערצעהלט, אז ווען די קרעדי-טאָרען זענען געקומען צום דאָזיגען יוד פראָפּאָנירען איהם זייערע הלוואות, האָט מען איהם געטראָפען זיצען ביי א טיש, אויף וועלכען ס'איז געווען אנגעוואָרפען כמעט גאנץ ש"ס מיט אנדערע מפרשים און ספרים און דער יוד אליין איז געזעסען א פער-מח'שער און פעיין געווען אין טיפע הלכות, אזוי, אז ער האָט אין תחילת נישט תופש געווען וועגען וואָס די מענשען זענען געקומען. איז געווען אזוי אויסגעטוהן פון עולם הזה, אז ער האָט זיך אבגעזאָגט צו בארגען זיך געלד. יענע יודען ווידער זעהענדיג פאר זיך אזא איש-חסיד, האָבען נישט געוואָלט אָבטרעטען און דוקא מפציר געהען ער זאָל נעמען ביי זיי דאָס געלד באדיי אויף קלייגע ציגזען, מחמת דאָס געלד איז דאָך קראנט און זיכער ווי אין דער בעסטער באנק.

מען דערצעהלט, אז ווען מענשען זענען געקומען איינלעגען פקדונות, אדער נדגים האָט דער יוד בשום אופן נישט געוואָלט צונעמען און נישט גע-וואָלט מפסיק זיין פון לערנען און רק זיך געשאָקעלט איבער דער גמרא: נו אַ, אמר אביי, אמר רבא, אמר ר' פפא, אמר ר' טרפון, אך, אך, אך, איני רוצה, חס ושלום, חס מלהזכיר. — ווען די מענשען האָבען זיך געבעטען: דערבאָרימט אייך און נעמט דאָס ביי אונז צו, ביי וועמען דען זאָלען מיר בעהאַלטען אויב נישט ביי אזא טייערען יוד — האָט דער איש חסיד ווייטער נישט מפסיק געווען נאָר דורך א קנייטש מיט'ן שטע-רען זיך געווענדעט צו זיינע בני-בית. זיי זאָלען מיט די מענשען רעדען און ערלעדיגען זיי, ווייל דאָס איז קיין ענין נישט פאר איהם.

מען דערצעהלט, אז דער דאָזיגער יוד איז געווען אַ פזרן און אַ גרויסער אמאטאָר אויף הידור-מצוה. געקויפט דעם שענסטען אתרוג, די שענסטע סוכה מי-לאָ פון ששי, מפזר דיונה, און את ה הראית וכהנה גאָך אזעלכע שעהנע מצוות און כבודים איז דאָך נישט שייך צו זאָגען. טאקי וועמען דען קומט עס. אפשר דעם טרעגער-יוד דאָרט, וואס טראָגט פערוואָרפען א שטריק איבער די לענדען און ארבייט שווער, אז דער שווייס בעגיסט איהם, אויף א שטיק ברויט-טשינע מיט בארשטש. וואו וואָלט דאן געווען דער יושר?

מען דערצעהלט, אז אפילו נאָכדעם ווי דער יוד האָט באנקראָטירט, האָט ער זיך פונדעסטוועגען נאָך נישט צו-קריגט מיט דער תורה און זיצט ווייטער און לערנט יומם ולילה און ווען די בעלי-חובות שיטען זיך ווי א האָ-געל און שרייען, ליאַרמען, זאָגען מרעיש עולמות און פרעגען: סטייטש זה תורה וזה שכרה, צי דערפאר, וואָס מיר האָבען געגלויבט די תורה, וועלכע איהר לערנט, קומט אונז אזא שכר? צי דערפאר, וואָס מיר האָבען געטרויט אייער יראת שמים קומט אונז נישט צו בעצאָהלען? — ענטפערט דער יוד: נו, מילא, וואָס זאָל מען טוהן? מהתמא איז דאָך געווען אזוי גאָט'ס-רצון. — און ער דרעהט איבער די וואקסלען מיט'ן צוויַג, אז בעזרת השם וועט ער בעצאָהלען.

מען דערצעהלט, אז א סך ראדאָמער יודען טראָגען ארום פראָטעסטירטע וועקסלען אויף שעהנע טויזענדער און פיעל פון זיי זענען שוין איבער-געדרעהט און שוין אויף דאָס ניי פראָ-טעסטירט געוואָרען. א טייל פון אָט די יודען האָבען געבאָרגט בארעס געלד, א טייל האָבען צוגעשטעלט פערשידע-נע סחורות און א טייל קומט פאר ארבייט און אלע צוזאמען געהען זיי ארום מיט איין גרויסען זיפץ און קו-קען אין הימעל אריין פון גרויס יאוש.

מען דערצעהלט, אז איינער פון די בעלי-חובות שטעהט פאר אנ'עקסמיסיע, ווייל ער האָט שוין לאַנג קיין דירה-געלד נישט בעצאָהלט און דער הויז-ווירט איז אוועק צום ראדאָמער שעהנעם יוד און צו איהם אַפּעלירט: היתכן איהר נעמט צו געלד ביי אזא אָרימאַן וועלכער ברויך פשוט אויף דירה-געלד ווי שטעהט עס געשריבען איהר זאָלט איהם בע'גזל'ען און איך זאָל איהם שענקען? איהר וועט דאָך גורם זיין איך זאָל דעם יוד ארויסוואַרפען אויפ'ן גאַס. ס'טייטש האָט רחמנות און גיט איהם אָב די פאָר הונדערט זלאָטעס ער זאָל האָבען אַ דאָך איבערן קאָפּ. וואָס דער שעהנער יוד האָט געענטפערט? מסתמא אז ער וועט איהם קיין עולה נישט טוהן. און באמת, צי קאָן אזא שטייגער יוד חלילה טוהן עמיצען עולות?

מען דערצעהלט, אז מ'קאָן דעם דאָזיגען יוד גאָרנישט טוהן, ווייל ער האָט אַלץ איבערגעשריבען אויף א צווייטענס נאָמען. ער האָט משנה השם געווען געגען וואָס די בעלי-חובות קאָנען וועניג אויפטוהן. מילא דאָס איז נישט קיין עוולה. משנה השם איז אויך משנה מזל און צווייטענס איז ער דאָך א פרומער יוד, וואָס האַלט: או דו וועסט דיך היטען, וועט דיך גאָט אויך היטען.

און נאָך א זאַך. וואָס מען דער-צעהלט איז, אז דער זכות פון דער תורה איז איהם בייגעשטאַנען און נישט געלאָזט ער זאָל ארויס נקי פון באַנק-ראָט. אין שטאָדט שמועסט מען, אז דעם דאָזיגען שעהנעם יוד איז גאָך געבליבען א „פיערטעלע", וואָס פאר א „פיערטעלע" און וויפיעל דאָס איז, דאָס ווילען מיר נישט זאָגען, ס'וואָלט שוין געהייסען רכילות און אפשר וואָלט אונז דער יוד חושד געווען, אז מיר זענען איהם מקנא, איבריגענס האָבען מיר נישט געציילט. ס'קאָן זיין מעהר, ס'קאָן זיין ווייניגער און ס'קאָן זיין גאָרנישט. ווער קען וויסען אַזעלכע זאכען? אינטערעסאַנט איז נאָר, ווי אזוי אזא שעהנער יוד באַנקראָטירט. א יוד וואָס האָט אָבגעהיטען קען מען זאָגען אַלע תרי"ג מצוות. די פאַבריק איז זיכער נישט געגאַנגען אָהן א שטר-מכירה, געלד אויף רבית האָט ער געוויס געבאָרגט אויף היתר-עיסקא. פסח האָט ער געוויס געמאַכט א שטר אויף מכירת חמץ און, אז אזא שטייגער יוד, זאָל קאָנען עמיצען בע'עוולה'ען — אָט דאָס איז דער רעטעניש.

פריינד. איך האָב אָנגעהויבען זעהען דאָס לעבען אין א שענערער ליכט. אָבער דאָ איז אונערוואַרטעט פאָרגעקו-מען ווידער א נייע געשיכטע.

אין א געוויסען טאָג איז צו מיר געקומען מיין טאָכטער אין בעגלייטונג פון א שעהנעם יונגערמאַן און ער-קלערט מיר, אז זי איז פערליבט און זי שטעלט מיר פאָר דעם דאָזיגען אונבעקאַנטען יונגערמאַן פאר איהר צו-קונפטיגען חתן. ווען איך האָב זיך מעהר צושמועסט מיט'ן יונגערמאַן ווער איך געוואָהר, אז ער איז א רוס, אַנ'-אנטלאָפענער פון די באָלשעוויקעס און פערקעהרט ביי דער פוילישער עמיג-ראציע אין ווארשא. אויף מיין פראגע וואו מיין טאכטער האט זיך מיט איהם בעקענט, דערוויס איך זיך, אז ער האָט נעהענדיג אין גאס דערקענט מיין טאָכ-טער פון פאָלטאַווע, וואו ער האָט גע-דיענט אַלס רוסישער אָפיציער אין דער צארישער ארמעע. איך פרוב שטעלען א ווידערשטאַנד. וואָס הייסט: ער א רוס, מיין טאָכטער איז א יודיש קינד. אָבער דאָ ערקלערט מיר דער יונגערמאַן, אז ער איז גרייט זיך מגייר צו זיין און אפי' חתונה צו האָבען מיט מיין טאָכטער אין וועלכער ער איז שטערבליך פערליבט.

געגען דעם האָב איך נישט געהאַט קיין עצה און מיר זענען אוועק צום ראַבינאַט. דאָ האָט זיך ווידער ארויס-געוויזען א צווייטע רעטזעלהאַפטע גע-שיכטע. דער יונגערמאַן איז געווען בע'מל'ט און ס'איז אינגאַנצען נישט נויטיג געווען די אַלע ריטועלע צערע-מאָניעס, מען פרעגט איהם פון וואַנען ער שטאַמט, ווער זענען זיינע עלטע-רען. אָבער ער ווייסט פון גאָרנישט צו דערצעהלען. איך האָב פונדעסטוועגען אָבגעהאַלטען מיין טאָכטער ביז איך וועל זיך מעהר אינפאָרמירען און מ'וועט מעהר דערגעהן ווער ער איז. אָבער דאָס אַלעס העלפט נישט. פאר איהר איז גענוג, אז ער איז אַ יוד און גלייך ביים ראַבינאַט ווערט געשטעלט אַ חו-פה. מיינע פריינד סאַמעלסאָהן און דער יודישער דאָקטאָר גיבען א גרע-סערע סומע געלד און אין א פאָר טעג ארום וואָהנט שוין דאָס יונגע פערהיי-ראַטע פאָרל אין א שעהנע דירה, איינ-געאָרדענט מיט אַלע נויטיגע זאכען.

וואָלט, דאכט זיך, געווען גוט. מיין טאָכטער לעבט זיך מיט איהם גליקליך איהר מאַן האָט בעקומען אַ גוטען פּאָסטען ביי אַ בעקאַנטער רוסישער פירמע אין ווארשא, צו וועלכער די רוסישע עמיגראַציע-קאָלאָניע האָט פאר איהם געמאַכט פּראָטעקציע. מיר האָט עס געשיינט, אז כ'האָב חאָטש פאַר מיינע צרות דערלעבט נחת פון מיין קינד, אָבער ניין, נישט קיין נחת איז עס געווען, נאָר אַ טיעפע טראַגעדיע, וואָס האָט צוריק מיך זאויפגעפיהרט אויפ'ן געדאַנק פון זעלבסטמאָרד. דאָס לעבען האָט ווידער פאַר מיר אויפגע-שפיעלט אַ מיוזלאַנישע החונה.

(פאָרטזעצונג קומט)

דער ערשטער פראצעס פאר'ן ראַדאָמער שטאַנד-געריכט.

מאָנטאָג דעם 7 ד. ח. איז פאָרגעקומען דער ערשטער פּראַצעס פאַר'ן היגען שטאַנד-געריכט. אויף דער בעשולדיגטע-באַנק זענען געזעסען יוזעף פענטשאַק און וולאַדיסלאַוו פאַדשיעדליק בעשולדיגטע אין א רייהע בעוואַפענטע רויב-אַנפאַלען אין אָפּאַטשנער קרייז, פון וועלכע עס האָבען געליטען די יודען ... כמיעלניצקי און אַקסענבערג, ביי וועלכע די צוויי באַנדיטען האָבען גענומען געלד, דראָהענדיג מיט דערשיסען. בעשולדיגט האָט פּראַקוראָר זאַצקעוויטש. פערטיידיגט האָבען פון אַמט די אַדוואָקאַטען: לינדענמאַן און ניעדזוויעצקי.

אַלס עדות זענען אויסגעהערט געוואָרען צווישען אַנדערע די געליטענע יודען ווי אויך צוויי קינדער, וועלכע זענען געווען אין דער פריה אין דער שולע, האָבען געזעהען די אויבענדערמאַנטע באַנדיטען, טעראָריזירענדיג דעם יוד כמיעלניצקי אין וואַלד, פאָדערענדיג ביי איהם דאָס געלד וואָס ער האָט ביי זיך. צום ערשט האָט פענטשאַק געפאָדערט פון כמיעלניצקי 50 גר. און ווען ער האָט איהם געגעבען האָט ער געפאָדערט א „זלאָט. דערנאָך נאָך מעהר און ווען ער האָט איהם בעזוכט און ארויסגענומען 6 זל. מיט 20 גר. האָט ער בעפוילען דעם יוד צוגעהען אין וואַלד אריין. גראַד זענען אָנגעקומען צוויי קינדער, וואָס זענען געגאַנגען אין שולע און פענטשאַק דערזעהענדיג זיי איז אַנטלאָפען און דער יוד איז אזוי אַרום ניצל געוואָרען.

דאָס איז געשעהען דעם 3 ליסטאָפּאַד ה. י.

מיט צוויי טעג שפעטער האָט פענטשאַק צוזאַמען מיט פאַדשאַרליק'ען אויסגעפיהרט אַ צווייטען אָנפאַל. דאָס מאָהל אויף אַ פיהר מיט יודישע סוחרים, וואָס איז געפאָהרען פון זשאַדנאָוועצע, זיי האָבען מיט רעוואָלווערען טעראָריזירט די פּאַסאַזשירען און פערקירעוועט אין וואַלד אריין. דער יודישער סוחר שמעון אַקסענבערג האָט ביי זיך געהאַט 150 זל. ווען ער האָט דאָס געלד געוואָלט בעהאַלטען אויף די פיהר צווישען שטרוי האָבען די באַנדיטען דאָס בעמערקט און צוגענומען.

נאָך אַ ענערגישען גייעג האָט די פּאָליציי געכאַפּט ביידע רויבער.

פאַר'ן געריכט האָט פענטשאַק גע־טענה'ט אַז לעולם איז ער אַ אָרדענטליכער יונגערמאַן, נישט מעהר זיין קאַכאַנקע האָט איהם אַראָבגעפיהרט פון דרך הישר און מאַקע צוליב איהר איז ער געוואָרען אַ רויבער.

בעת דער געריכטס-פערהאַנדלונג האָט ארויסגערופען א סענסאַציע דער פאַקט וואָס אין געריכטס-זאַל איז אַרעסטירט געוואָרען איינער פון די עדות, אַ געוויסער עאוגעניוש דודאַ, וועלכער האָט געזאָגט פאַלש עדות.

פענטשאַק'ן האָט פערטיידיגט פון אַמט אַדוו. לינדעמאַן. און פאַדשאַדליק'ען אַדוו. ניעדזוויעצקי. דער ערשטער האָט אין זיין פערטיידיגונג'ס רעדע בענוצט א כאַראַקטעריסטישען אָריגינעלען אַרגומענט. ער האָט ערקלערט, אַז היות חי פאַר די ווייסע ראַסע האָבען אַלע כינעזער איין פנים, אזוי האָבען אַלע נישט-יודען איין געשטאַלט אין די אויגען פון יודען. ער האָט דעריבער געצויגען אַ קאָנסעקווענץ, אַז די געליטענע יודען קאָנען נישט ריכטיג דערקענען די אָנגעקלאָגטע.

נאָכ'ן אויסהערען די רעדעס פון פּראָקוראָר און פערטיידיגער, האָט דאָס שטאַנד-געריכט און די פּערזאָנען פון: פּרעזעס וויקעראַ, וואָלעווסקי און ראַדוואַן ארויסגעטראָגען א אורטייל, לויט וועלכען דער באַנדיט פענטשאַק ווערט פערמשפּט צו לעבענסלענגליכע תפיסה און וואָס שייך דעם צווייטען פאַדשיעדליק, ווערט זיין פּראַצעס אויסגעטיילט און איז איבערגעגעבען געוואָרען צו בעטראַכטען דעם קרייז-געריכט אין ראַדאָם, אַלס געוועהנליכער קרימינעלער פּראַצעס, וואָס פאַלט נישט אַרונטער דער פּראָצעדור פון א שטאַנד-געריכט.

פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין ראַדאָם.

קאָמוניקאַט

היינטיגען שבת ד. 12-טען דעצעמבער פייערט די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע אין ראַדאָם א יובילעאום איינעם פון איהרע אָנגעזעהענסטע און פערדינסטפולע חברים, דעם לאַנגיעהריגען פּרעזעס פון דער ציונ. אָרג. ח' יחיאל פרענקעל, צו זיין 25-יעהריגע איבערגעגעבענע ציוניסטישע אַרבייט. 8 אז. אוו. ווערט אין זאַל פון טעאַטער „ראַזמאַיטאָשצי" פאַרקומען א פייערליכע אַקאַדעמיע מיט'ן אַנטייל פון פאַרשטעהער פון צענטראַל-קאָמיטעט און פּאַרטיי-ראַט פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין פוילען. און אויך מיט דער בעטייליגונג פון אַלע אָרטיגע ציוניסטישע און געזעלשאַפטליכע אינסטיטוציעס.

דעם זעלבען אָווענד נאָך דער אַקאַדעמיע ווערט פאַרקומען א באַנקעט אין לאָקאַל פון גימנאַזיום „חובבי-דעת" וואו די חברים, פאַרעהרער און גוטע פריינד וועלען געמיטליך פערברענגען צוזאַמען מיט'ן יובילאַר.

די ידיעה וועגען דער פייערונג האָט ארויסגערופען א גרויסען אינטערעס ביי דער ראַדאָמער יודישער בעפעלקערונג, צוליעב די פיעל לייסטונגען און מסירת-נפש'דיגע אַרבייט פון יובילאַר אויפ'ן ציוניסטישען און געזעלשאַפטליכען געביעט.

ווער האָט געווינען די קאָמפּלעטען זילבער פון לינת-הצדק

דינסטאָג דעם פיערטען טאָג חנוכה איז פאָרגעקומען די ציהונג פון דער פאַנטען-לאָטעריע, וואָס די געזעלשאַפט „לינת-הצדק" האָט איינגעאָרדענט.

ס'זענען אויסגעשפּילט געוואָרען 2 קאָמפּלעטען זילבער; א זילבערנער סערוויס, א גאָלדען זייגערל און א זילבערנער פּאָרטאַבאַק.

געווינען האָבען פאָלגענדע נומערען: 789, 1275, 530, 648, 1346. די געווינערס ברויכען זיך מעלדען מיט די בילעטען אין לאָקאַל פון לינת-הצדק במשך 30 טעג. ד"ה ביז'ן 8-טען יאַנואַר 1932. נאָכהער געהען די זאַכען איבער צום אייגענטום פון דער דערמאַנטע געזעלשאַפט.

דיין מוטערשפּראַך.

די מוטערשפּראַך פון דיין פרוי און קינדער, פון דיינע בני בית איז יודיש אזוי זאָלסטו זאָגען דעם קאָמיסאַר פון דער פאָלקסציילונג.

געגען-טובערקולאָז-געזעלשאַפט אין ראַדאָם.

אין דער פערוואַלטונג פון דער ניי געשאַפענע טובערקולאָז-געזעלשאַפט אין ראַדאָם זענען אריין ה"ה דר אַלפּאָוויטסקי, קאַמינסקי, פּיעטרושעוויטש ד"ר דוטקאָווסקי, קס. גיעריטע, רב קעסטענבערג. אין דער אַקציע פון די „געגען טובערקולאָז—טעג" איז אויך רעפּרעזענטירט די ראַדאָמער אַבטיילונג פון „טאָז" דורך ה' ד"ר באַמראַק.

פייערליכע לאָקאַל-ערעפענונג פון דער פרויען-אָרגאַניזאַציע „וויזאָ" אין ראַדאָם

די פרויען-אָרגאַניזאַציע, „וויזאָ" וועלכע עקזיסטירט אין ראַדאָם שוין א געוויסע צייט אָרדענט זיך איין אין א ספּעציעלען לאָקאַל. אין צוזאַמענהאַנג דערמיט קומט פאָר קומענדע וואָך, דינסטאָג דעם 15-טען ה. ח. א פייערליכע ערעפנונג אויף וועלכער ס'זענען איינגעלאַדען געוואָרען חוץ מיטגלידער און סימפּאַטיקער אויך א גרויסע צאָהל אָנגעזעהענע געסט.

פאָרלעזונג פון ד"ר יוסף קרוק

מאָרגען שבת אַרום איינס נ. מ. וועט דער גרינדער פון די אומאָבהענגיגע סאָציאַליסטען אין פוילען דר' יוסף קרוק האַלטען א פאָרלעזונג אין „ראַזמאַיטאָשטי" א. ד. ט. „די בענקשאַפט צו הערואיזם און די דיקטאַטור פון דער ליבע"

די פאָרלעזונג ווערט איינגעאָרדענט דורכ'ן פּראָפעסיאָנעלען פעראיין פון שטעפּער אַרבייטער ביים אַרבייטער ווינקעל שפּאַציר גאַס 25.

יעדער יוד מוז אָנגעבען זיין מוטער-שפּראַך; יודיש

כדי צו פערלייכטערן די צעהלונג'ס-קאָמיסאַרען די אַרבייט, מוז דער קאָפּ פון דער פאַמיליע זיך בעמיהען צו זיין אין שטוב און פון 9 דעצעמ אָדער לכל הפחות מוז ער איבערגעבען איינעם פון די שטוב-מענשען, וואָס ער דאַרף ענטפערען אויף די פראַגען פון אַנקעטע-בויגען.

מען מוז געדענקען לויט די געבורטס-דאָקומענטען אָנצוגעבען די געבורטס-דאַטעס פון אַלע פאַמיליען-מיטגלידער, אָנגריישען א ריינעם טיש און אַ שטול פאַר'ן צעהלונג'ס-קאָמיסאַר און ענטפערען אויף אַלע פראַגען קלאָר און דייטליך. מען דאַרף געדענקען, אַז די אָפּגעגעבענע תשובות וועגען פערמעגענסשטאַנד, געשעפט, פאַבריק צי אַנדערע אונטערנעמונג וועלען אויפגענוצט ווערען נאָר פאַר ריין סטאַטיסטישע צוועקען און בשום אופן וועלען זיי נישט דינען פאַר א יסוד ביים ארויפלעגען נייע שטייערן. אַלץ, וואָס מען זאָגט דעם צעהלונג'ס-קאָמיסאַר, בלייבט אַ געהיימניס.

אָין דער רובריק 11 דאַרף מען ערקלערען די מוטער-שפּראַך יודיש.

ווי זעהט אויס דער אמת וועגען דעם מכלמר'שט נישט בעצאלטז פיש?

אין צוזאמענהאנג מיט דער געשיכטע אין „ראדאמער לעבען" נומ. 47 „פיש לכבוד שבת איז טאקע א גרויסע מצוה אבער נישט בעצאהלען איז נאך א גרעסערע עבירה", ערקלערען מענשען וואס זענען בעקענט געגוי מיט דער גאנצער געשיכטע, אז די גאנצע מעשה איז א שקר בלבול, און אט וואס די מענשען גיבען איבער:

די פרוי וועגען וועלכע עס רעדט זיך אין יענער נאטיץ, האט געקויפט דאנערשטאג א קארפעל פון א קילא מיט 10 דעקא. זי האט ביי דעם זעלבען פישער געוואלט קויפען א טוידט פישעל, אזוי ווי ער האט נישט געהאט, האט זי נאכהער געשיקט די דינסט אין מארק ארײן קויפען אזעלכעס.

די צווייטע וואך, מאנטאג, איז געקומען דער שווער פון דעם פישער, ביי וועמען די פרוי האט געקויפט דאס לעבעדיגע פישעל און דערצעהלט דער מאדאמ'ס פאטער, אז זיין טאכטער האט צוגענומען ביי זיין איידעם א פישעל. פון דעם האט זיך באלד דערוויסט דער פרוי'ס מאן און האט שוין דעם יוד נישט אוועקגעלאזט און גענומען איהם געגוי אויספרעגען פון וואנען ער ווייסט און ווי אזוי ס'איז געשעהען. דער מאן האט דעם ענין נישט געוואלט פערטושען און אין געגענווארט פון פיעל סוחרים און פערשידענע מענשען, וואס זענען גראד געווען ביי איהם האט ער געפיהרט די חקירה ודרישה. דער יוד. ד"ה דער שווער פון יענעם פישער האט אין זיינע ווייטערדיגע ערקלערונגען דערצעהלט, אז ער איז דערביי נישט געשטאנען, נאר מ'האט איהם אזוי איבערגעגעבען. ער האט דערביי ערקלערט אז עמיצער וויל איהם געבען 1000 זלאטעס ער זאל איהם דאס עסק איבערגעבען אין זיינע הענד, אבער ער וויל נישט ארויסלאזען אזא זאך און ער באהנט זיך פאר פיער יאהר, זייט זיין פרוי קויפט ביי זיין איידעם אלס ראיה לדבר האט ער צוגעגעבען, אז זיינ'ס א אייניקעל פון א צווייטע טאכטער אויך א פישערקע איז דעם זעלבען דאנערשטאג געווען ביי דער מאדאם נאך צוויי זלאטעס וואס ס'איז איהר געקומען און דאס מיידעל האט בעמערקט צוויי קעפ פון פיש.

דער מאן האט אויסגעפרעגט די דיענסט און תיכף געשיקט נאך יענער פישערקע, וועלכע האט פאקטיש בעשטעטיגט, אז די דיענסט האט געקויפט ביי איהר א טוידט פישעל. און טאקע דערפון נעמט זיך דער „שטארקער פאקט" וואס יענץ מיידעל האט געזעהן נאך א קאפ פון א פיש.

ס'איז נישט אמת, אז דער סכסוך איז איבערגעגאנגען צום רב. די ביינזוויליגע קלאנגען נעמען זיך נאר דערפון, וואס דער דאזיגער יוד, וואס איז געקומען מאהנען זיין איידעמ'ס „היזק" איז א יוצא ונכנס ביי איינעם פון די היגע רביים.

ווי די זעלבע מענשען גיבען איבער, איז דער מאן פון דער רייכער מאדאם געווען דער ערשטער, וואס האט פערעפענטליכט די גאנצע געשיכטע, נישט וועלענדיג דערפון מאכען קיין סוד, נאר אויסווייזען דעם אמת און דערגעהן וואס מען איז מיט דעם בלבול אויסען. דער מאן האט גלייך איבערגעגעבען דעם פישער'ס שווער אין געריכט פאר קאמפראמיטירען איהם און זיין פרוי, וועלכע ער איז אומזיסט חושד אין א אונערהערטע זאך, וואס איז שקר וכזב פון אנהויב ביז'ן סוף. די גאנצע מעשה איז א ביזוויליגע אויסגעטראכטע און סקאנדאליעזע ליגען, מיט וועלכע מען איז אויסען אנדערע כוונות.

אט אזוי זעהט אויס דער ריכטיגער אמת וועגען דער מעשה שלא היה ולא נברא, וואס איז פערפאסט געווארען צו קאמפראמיטאציע-צוועקען.

3 05

די ראדאמער בעפעלקערונג פיהרט איין מאסענהאפט גאז-איינריכטונג

אין דער היינטיגער צייט ווען יעדער גראשען האט בעקומען אזא געוואלדיגער חשיבות און אנזעהעוודיגקייט, לאזט זיך לעצטענס בעמערקען א גרויסע פעראינטערעסירונג אויפ'ן געביעט פון איינריכטען גאז-אינסטאלאציע, גישטא די שטיב וואו מען זאל נישט בעהאנדלען מיט א בעזונדערע אקטואליטעט די פראגע פון איינארדנען גאז-בעהייצונג, גאז-בעלייכטונגען און דערמיט אריינפיהרען א גרויסע אבשפארונג אין טעגליכען בודזשעט.

דער גרעסטער טהייל פון די בעפעלקערונג שטרענגט זיך גענוג אן ביים היינטיגען שווערען קריזיס בלויז ביים רעגולירען דעם אבצאהל פאר עלעקטריע. שוין נישט רעדענדיג פון דער ארימער או. פערמעגליכע קלאס, נור אפילו פון גאנץ בכבודע שטיבען האלט מען תמיד אין איין ארייגטראכטען ווי אזוי צו קארגען מיט דער עלעקטרישער ליכט אין די לעצטע שורה איז אז ווען מען געהט אברעגולירען דעם פערניצטען געברויך, זעהט שוין יעדער בעשיינפערלעך דעם קאלאסאלען אונטערשיעד פון 80 ביז 30 גר. פאר גאז.

און נאך א זאך איז קלאר געווארען פאר די בעפעלקערונג אז דאס בענוצען גאז צו ליכטיגקייט ברענגט איין אין א גרויסע מאס בעהייצונג'ס-קאסטען, ווארום גאז האט די מעלה, וואס זי פיהרט אויס צוויי פונקציעס: אי עס בעלויכט און פון די זעלבע ענערגיע שטראמט אויך ארויס א גרויסע דאזע ווארימקייט אויף די שטוב. דאס לעצטע לאזט זיך בעזונדערס גינסטיג פיהלען אום ווינטער און די דאזיגע מעלה לאזט זיך גאר נישט אבשאצען ביים היינטיגען אויסער געוועהנליכען קריזיס. די בעפעלקערונג האט זיך ענדליך איבערצייגט אין די אלע אויבענאויסגערעכנטע מעלות און ס'איז דעריבער קיין ווינדער נישט וואס לעצטענס לאזט זיך בעדייטענד בעמערקען דעם צאהלרייכען וואוקס פון גאז-אינסטאלאציעס אין דער גאנצער שטאדט.

אין א גרויסער טהייל געשעפטען ווערען שוין אריינגעצויגען גאז-אייוועלעך וועלכע אויסער די זאפע ווארימקייט זענען זיי היגעניש, עסטעטיש און פאר א שפאט ביליגען פרייז ממש פאר א גראשענדיגען אבצאהל וועלען די סוחרים נישט בעדארפען ליידען קיין קעלט, שטעהענדיג פון פריה ביז אווענד אין זייערע געשעפטען.

די ראדאמער גאזאווניע אינטער דער לייטונג פון בעריהמטען קוואליפיצירטען פאכמאן דירעקטאר ה' נאוואק איז איינגעארדענט אויף אזא מוסטערהאפטען, טעכנישען אופן, אז מען קאן זאגען, אז די קוואליטעט פון גאז-בעלויכטונגען איז א שארפער קאנקורענט פון עלעקטריע. דערין קען מען זיך איבערצייגען פונם ניי-אינסטאלירטען לאמפ אויף זשעראמסקי וועלכער מיט זיין העלקייט און קלארער שיין שטעלט אוועק די איבריגע עלעקטרישע לאמפען ווי אין שאטען

די צופרידענהייט פון לאמפ פון ראדאמער פובליקום האט בעוואויגען די דירעקציע פון גאזאווניע איינצופיהרען סיסטעמאטיש גאז בעלויכטונג אין א גאנצע רייהע גאסען.

2 – 09

Biuro Prośb i Podań

p. f. „PROLITEX"

RADOM, WAŁOWA 5, oficyna 1-sze piętro.

ZAŁATWIA: Sprawy paszportowe, Mieszkaniowe, Wszelkie Tłomaczenie i inne.

Redaguje Podania: Do Władz Sądowych, Skarbowych, Administracyjnych i Wojskowych.

Windykacje należności w całej Polsce.

Informacje o zdolności kredytowej

Przepisywanie na maszynach.

wykupywanie patentów na rok 1932.

Biuro czynne: od godz. 9-ej rano do 7-ej wieczór.

אכטונג!!!

די נייעסטע — פאסאנען מעבעל פון פאלגענדע מאטעריאלען:

הענגערסקע יעשאן, זלאטא בזשאזע, פיראמידען, זשעברא, מאכאן און יעשאן.

——— אויף גוטע בעדינגונגען. ———

דאס אלעס ווערט אויסגעפערטיגט ביי דער פירמע קליין, זשעראמסקי 26

קעלצער אבטיילונג.

די פייערליכע ערעפנונג פון א „יש־אל באזאר" אין קעלץ.

די פייערליכע ערעפנונג פון ארץ־ישראל־באזאר, וועלכער איז איינגעארדענט געווארען א דאנק דער איניציאטיוו פון דער ציוניסטישער פרויען־ארג. „וויזא", איז פארגעקומען שבת אין אווענד אין די גרויסע זאלען פון דער פאלק'ס־באנק.

די פייערונג הויבט זיך אן מיט דער בעגריסונג פון פארזיצענדערין פון „וויזא" פרוי עהרליך, פאר'ן חשוב'ען פארשטעהער פון ק.ק.ל. דירעקטאריום דעם אלטען ציוניסטישען וועטעראן, ה' י. פרייד, ווי אויך דעם אנוועזענדען שטאט־פרעזידענט ה' פאטאצקי.

אלס פארזיצענדער ווערט געוועהלט שמעון קייזער, אלס סעקרעטאר ה' גדליה פרייז. דא קומען די בעגריסונגען פון דער יודישער קהלה, און ציוניסטישע יוגענד ארג. נאכהער בעקומט דאס ווארט דער גאסט ה' פרייד, וועלכער האלט א זעהר שעהנעם רעפעראט, הויפטזעכליך וועגען די גרויסע פערדיענסטען פון קרן־קימת. נאכ'ן רעפעראט שניידט דער גאסט איבער די באנד, און ס'ווערט געמאכט א שפאציר איבער די בעזונדערע אבטיילונגען.

די פיין־איינגעארדענטע פאווילאנען און קיאסקען מאכען א קאלאסאלען איינדרוק אויף די בעזוכער. שפעט ביינאכט צעגעהט זיך דער גרויסער עולם אין א בעגייסטערטע ארץ־ישראל־שטימונג.

400־ער יובילעאום פון קיעלצער שוסטער און כאלעווע צעך

לעצטענס איז געווארען 400 יאהר (בוכשטעבליך פיר הונדערט יאהר) זייט עס איז געגרינדעט געווארען דער קריסטליכער שוסטער און כאלעווע־צעך אין אונזער שטאט. עס זענען לכבוד דעם יובילעאום פארגעקומען פערשידענע פערשטאלטונגען, וועלכע זענען אויסגעפאלען זעהר פייערליך און אימפאזאנט.

ארעסטירט דעם פרעזעס פון דער קיעלצער האנדווערקער קאמער.

מיט א צייט צוריק איז אין דער קיעלצער האנדווערקער־קאמער ענטדעקט געווארען פערשידענע מיסברויכען, בעת פארטיילען די צייכען־דיפלאמען.

אונטער'ן דרוק פון דער עפענטליכקייט, איז דער פרעזעס פונ'ם קאמער ה' ש. סמוגא געוועזען געצווינגען צו פערלאזען זיין אמט. מיט עטליכע טעג צוריק איז ה' סמוגא אויף דער אויפפאדערונג פון דער געריכט'ס־מאכט ארעסטירט געווארען און איבערגעגעבען דעם אויספארשונג'ס־אמט.

דער ארעסט פון ה' סמוגא האט אין אלע האנדווערקער־קרייזען פון דער קעלצער וואיעוואדזשווע ארויסגערופען א שטארקען אפקלאנג.

דעפראודירט דער „באנק ספולדק"

אויף עטליכער צעהנדליגער טויזענדער זלאטעס.

לעצטענס איז ארעסטירט געווארען דער פראקורענט פון דער אויבענדערמאנטער באנק א געוויסער יאן כלאפעק, וועלכער האט זייענדיג אויף אורלויב, דעפראודירט דער באנק אויף עטליכע צעהנדליגער טויזענדער זל.

פאריגע וואך איז כלאפעק פערהאלטען געווארען דורך דער ווארשאווער פאליציי און איבערגעשיקט געווארען צום קעלצער אויספארשונג'ס־אמט.

די רעארגאניזירונג פון האנדווערקער־פעראיין

דער יודישער האנדווערקער־פעראיין אין קעלץ, וועלכער האט זיך א לענגערע צייט געפונען אין אויסערגעוועהנליכע שווערע מאטעריעלע בעדינגונגען האט לעצטענס פערעפענטליכט אן אַלארם־אויפרוף צו זיינע מיטגלידער, אנווייזענדיג אז עס דראהט א ליקווידאציע פון פעראיין.

דער רוף, אז אלע האנדווערקער זאלען אויף דער אויסערגעוועהנליכער אלג. פערזאמלונג זיך בעראטען וועגען דעם ווייטערדיגען גורל פונ'ם פעראיין האט געהאט א ווירקונג. שבת זענען געקומען איבער 500 מיטגלידער. אלע דרינגענדע און ערנסט־וויכטיגע פראגען זענען בעהאנדעלט געווארען.

צום סוף האט די פערזאמלונג געוועהלט א קאמיטעט פון 8 פערזאן, וואס זאל נישט קארגען קיין מיה און מיטלען, בכדי צו דערהאלטען און בעפעסטיגען דעם האנדווערקער־פעראיין.

6 מיליאן זלאטעס אויף בויען מיליטערישע קאשארען אין קיעלץ.

אויף דער לעצטער שטאדט־ראט־זיצונג, איז אפראבירט געווארען דער פארשלאג פון מאגיסטראט צו שאפען א הלוואה פון 6 מיליאן זלאטעס. אויף בויען אין קעלץ מיליטערישע קאשארען פאר'ן 2־טען פולק פ.

די הלוואה ווערט גאראנטירט מיט דעם גאנצען פערמעגען און איינקונפטען פון דער שטאדט.

ליקווידירט דעם וואיעוואדזטווע קאמיטעט פון דער קאמוניסטישער ארגאניזאציע.

די פאליטישע מאכט־ארגאנען איז געלונגען צו קומען אויף די שפורען פון דעם וואיעוואדזטווע־קאמיטעט פון די פערצווייגטע קאמוניסטישע ארגאניזאציעס. וועלכע האבען לעצטענס דא ענטוויקעלט א אינטענסיווע טהעטיגקייט די צאהל פון די ארעסטירטע איז גרויס. ס'זענען געפונען געווארען פיעל קאמפראמיטירענדע מאטעריאלען.

צוליב דעם, וואס די אויספארשונג איז אין פולען גאנג, ווערען די גענויע פרטים געהאלטען שטרענג בסוד.

ל. קאפף. (קיעלץ.)

ווען די חנוכה־ליכטלעך פינקלען...

(רעפלעקסען)

עס שימערען אכט ליכטלעך, קלייניקע, זייעדע פלעמעלעך ווי נשמה פייערלעך ווינקען, בויגען זיך, אייגצים אנדערען, דערצעהלען זיך עפעס סודות'דיג, די שאטענדלעך טאנצען, ווי א כינעזיש צויבער־שפיל.

זיי דערצעהלען וועגען העלדענמוט וועגען קאמפען, נצחונות, בעגאסען זענען זיי אבער מיט א גלאנץ פון... אימעט. געזעען אמאהל א צייט, געטרעטען אין געוועזען יהודה פון גרויזאמע, גריכישע שווערע פיס, געשענדעט היילינגטימער. פון דן ביז בר שבע האט זיך געהערט דער קרעכץ פון ישראל סבא. און מודיען האט זיך דער לייב געוועקט, דער גריין־גרויער מתתיהו מיט זיינע זיהן האבען דעם פלאקער פון בונט אנגעצינדען, דער גריכישער קלאס איז געווען פערפליפט. האט זיך אין דעם שוואכינקען ישראל נאך געפונען אזוי פיעל קראפט? האט זיך אין אש געפינען אזוי פיעל פייער?...

...עס בליצען די ליכטערלעך, לעבעדיגער, די שאטענס טאנצען פריילעכער. די פלעמעלעך גלייכען זיך אויס, ווי זיי וואלטען וועלען אוועקפליהען צום עבר, צום העלדישען פערגאנגענהייט...

... די געגענווארט איז דאך אזוי גרוי, אזוי טרויעריג...

בלבולים, גירושים, גזירות, רדיפות און א לאנגע קייט פון פיין.

אייגענע יוגים וואס טרעטען זייער אייגען היילינטום, אינטריגע וואס שפייען זיך זעלבסט אין פנים, יודען וואס האבען פערלוירען זייער שטאלץ, פערגעסען זייער פערגאנגענהייט. זיין קנעכט וויל זיך זיי.

... פון מזרח ביז מערב איז פערדעקט אונזער הימעל מיט וואלקענס, עס גליטשט זיך דער באדען אונזערע פיס. בייזע וועלף, שארפען אויף אונז די ציין, מען האט פאר אונז געשלאסען די טויערען פון וויסענשאפט'ס־טעמפלען, — געגלויבט האבען מיר אין קולטור פון אייראפא — אבער וואס זעהט מען?

... עקאנאמיש איז דאס יודישע לעבען חרוב, דער גייסט אונזערער — אין דעפרעסיע־צושטאנד.

זאל נאך די גאלדענע קייט, וואס בינדט אונז מיט'ן עבר אויך צעריסען ווערען?

... די ליכטעלעך ברענען... זייער פייער האט א אומעטיגען גלאנץ. די שאטענדלעך לויפען אונרוהיג, ווי זיי וואלטען וועלען זיך ערגיץ וואו בעהאלטען...

... די ליכטלעך שעפטשען אונרוהיג... נישט פערצווייפלען... ווען צום פאלק וואס צווייפעלט אין זיין כח!... קיין אויסערליכע מאכט וועט קיין פאלק פון אבגרונט ארויסהויבען!... שוין געווען... געוועזען גריכען, רוימער, שפאניער. זיי זענען פערגאנגען ווי די שאטענ'ס פון אונזערע ליכטלעך — סיר עגזיסטירען טראץ אלעם!...

אין מזרח שיינט אויף דין זון, זי וועט אריינבלאזען כח אין מאכס דעם גלות־יודענטום כדי קעמפען מיט אלע בייזע גייסטער!...

...די פינקעלדיגע צאנקעגדיגע ליכטעלעך, שעפטשען שטיל!... רוהיג־אנרוהיג!.

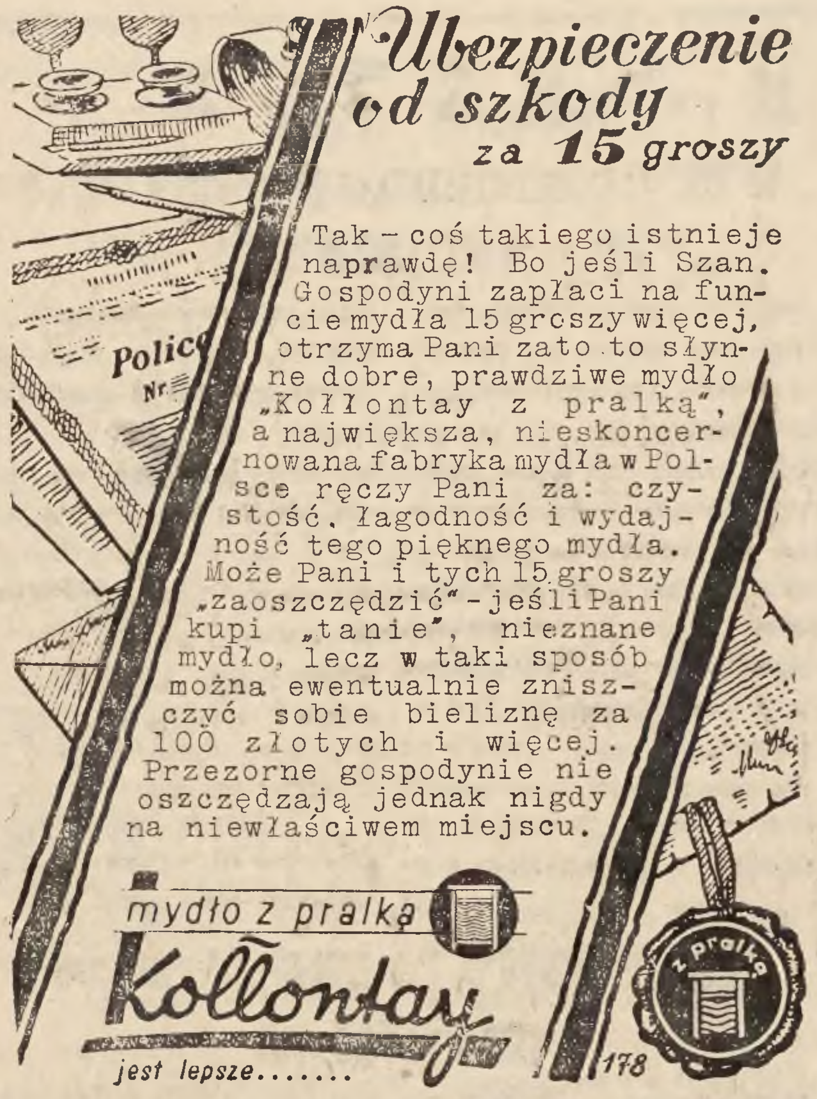

Złoty medal na wystawie w Katowicach 1927 r.

General. przedstawicielstwo na okręg kielecko-radomski

DOM KOMISOWY **M. CUKIERMAN** KIELCE

ul. Sienkiewicza 29, Telefon 455.

Z dniem 2 grudnia b. r. została otwarta

7-mio klasowa szkoła powszechna

Koedukacyjna, Rozwojowa, Prywatna,

która mieścić się będzie w lokalu Macierzy Szkolnej

przy ul. Żeromskiego 36

zapisy do oddziałów I, II, III, i IV,

przyjmuje się **codziennie od godz. 7 do 13 i od 17 do 19**

Program oddziału IV-go uzgodniony z wymaganiami do I szej klasy gimnazjum.

Dzieci wyznania Mojż. będą uczone religji przez hebrajsk. spec.

opłata miesięczna 10 zł.

Uwaga: dla dzieci słabszych i opóźnionych w nauce zorganizowana będzie pomoc codziennie 1 godzinę po lekcjach.

Rodzice, którzy dotąd nie oddali jeszcze swych dzieci do szkoły lub Ci którzy pragną w przyszłości posyłać swe dzieci do gimnazjum niech spieszą zapisać je do wyżej wymienionej szkoły

Przyjmuje się również **dzieci młodsze** od lat 7-miu

Ukazały się **weksle** z fałszywym moim podpisem **F. Sankiewicz** wobec tego, że nigdy nie wystawiłam weksli ostrzegam przed ich przyjmowaniem, bo weksle te nie będą wykupione

Z poważaniem

Fojga Sankiewicz

RWANSKA 15 (17)

קידוש השם און חילול השם!

אויף די היינטיגע חנוכה פאָרשטעלונג פון בית יעקב פאַר טרייען האָט איינער אַ יור אַ מיטגליד פון קאָמיטעט, שופך דם געווען און זאַחל אַ חשובע פרוי אַ מיוחסת חאַלבע מען האָט אינדרויסען געהייסען אַריינגעהן אָהן אַ בילעט. אזא חסיד האט שוין געדאַרפט וויסען אז ביי יודען גיבט נישט קיין מצוה דורך קיין עבירה. מען וועט איהם דאדורך האָבען צו געדענקען!

מיט אַכטונג

ראצה פערקאל פון די בנות.

BIURO PRÓŚB, windykacji i buchalterji

„EXPRESS"

KTO CHCE prowadzić w swojem przedsiebiorstwie

buchalterję najnowszym systemem

zechce się łaskawie zwrócić

do Biura Próśb i Buchalterji „EXPRESS"

przy ul, Żeromskiego 9 (J. Malczewskiego 6).

które za minimalną opłatą przez rutynowane i doświadczone siły fachowe

sporządza bilansy,

zakłada buchalterję

i uporządkuje zaniedbaną.

Począwszy od dnia 15 grudnia r. b. BIURO przyjmuje do

windykacji protestowane weksle

i inne wierzytelności z wyłożeniem kosztów.

— — Informacji i porad udziela się bezpłatnie — —

GAZOWNIA

MIEJSKA

פערקויפט

הורט און דעטייל

פרעפּאַרירטע סמאָלע — קאַרבאָלינעאום

גראָבען און דראָבנעם קאָקס

צו זעהר ביליגע פרייזען

פיהרט אויס

גאַז-אינסטאַלאַציעס און הויז בעלויכטונג

באַד אייוועלער

קיכלעך צו קאָכען

אייוועלעך צו הייצען

ווענדען בעדאַרף מען זיך

Gazownia Miejska

Młodzianów — Tel. 1134, — Skrz. p. 28.

Kino Dzwiękowe **„CZARY"**

היינט און אלע טעג ווערט דעמאָנסטרירט

— דאָס בעריהמטע בילד —

ROMANS

מיט גרעטא גארבא אין די הויפּט ראָל

Kino „CORSO" *Rewja*

אויף די סצענע די בעריהמטע אוטיסן

HALAMA

מיט נאָך פיצע אַרטיסטן, קרעסטעי

— ווערט געוויזען דאָס שלאגער בילד —

Ostatni Walc